

Економика підприємств

УДК 330.341.1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ РЕФОРМУВАННЯ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Осипов В.І.

В статті розглянуто основні напрямки формування кластерної стратегії розвитку економіки регіону. Визначені методи та фінансовий механізм реалізації стратегії.

Ключові слова: кластер, регіональна економіка, кластерна взаємодія, ефективність кластерної форми діяльності, конкурентоспроможність.

Визначені тенденціями глобалізації і територіальної локалізації, вектори розвитку регіональних економік як одна з важливих умов активізації використання необхідного для цих цілей потенціалу припускають створення переважно у межах регіональних економічних систем конкурентоздатних в глобальному ринку і об'єднаних загальними цілями груп компаній або регіональних кластерів. Світовий і вже наявний український досвід [1; 2, с. 24 – 28; 3, с. 1 - 13] свідчать про те, що в сучасній економіці висока конкурентоспроможність території тримається на сильних позиціях взаємодіючих груп компаній, які є співтовариством сконцентрованих за географічним принципом фірм, тісно зв'язаних між собою, сприяючих зростанню конкурентоспроможності один одного і конкретної території. В зв'язку з цим потенційно продуктивнішими, у тому числі і більш орієнтованими на модернізацію і впровадження інновацій, здатними спільно функціонувати ефективніше, ніж самостійно, виступають підприємства і організації регіону, готові до взаємодії на принципах кластерної форми діяльності.

Створення кластерної форми діяльності і моделі спільної діяльності, що максимально повно враховують, з одного боку, цілі і потенціал учасників, з іншого, - особливості територіальної локалізації взаємодії суб'єктів економічної діяльності однієї або суміжних галузей або сфер регіональної економіки, може стати чинником, ефективної діяльності підприємств та розвитку економіки країни. У зв'язку з цим особливої наукової і практичної значущості набувають дослідження, направлені на розробку інструментарію ефективної взаємодії учасників кластерів, з метою активізації їх включення в систему модернізаційних стосунків, а також визначення інституційних умов і чинників стимулювання кластеризації економіки, включаючи розмежування державних і ринкових регуляторів даного процесу.

Необхідність дослідження теоретико-методологічних засад утворення і функціонування економічних кластерів зумовлена формуванням нової парадигми економічних відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, яка формується в процесі поглиблення суспільного поділу праці та розвитку складних форм коопераційної взаємодії, що викликає розвиток нового типу ринкової взаємодії економічних суб'єктів і способу реалізації їх економічних інтересів.

Практичне значення дослідження процесів економічної кластеризації полягає у визначенні основних рушійних сил розвитку сучасного підприємництва та механізму створення стратегічних і оперативних переваг в умовах конкурентно напруженого ринкового простору. Виявлення позитивних і негативних суспільно-економічних наслідків залучення економічних суб'єктів до кластерів, що є об'єктивно обумовленою тенденцією розвитку світового підприємництва, а також розробка обґрунтованих стратегій формування кластерних об'єднань, є важливою умовою ефективного розвитку національної економічної системи України.

Ціллю статті є формулювання основних організаційно-економічних напрямків формування кластерної стратегії розвитку економіки регіону в умовах інтеграційних процесів, визначення методів та фінансового механізму реалізації стратегії.

Економічна кластеризація прискорює розвиток підприємництва і підвищення конкурентоспроможності окремих економічних суб'єктів (підприємств, регіонів, окремих територій і міст, країн)

шляхом використання переваг суспільного поділу праці і ущільнення їх науково-виробничої взаємодії в результаті утворення кластерних об'єднань. Кластери, що є втіленням складної системи взаємозв'язків між економічними суб'єктами, дозволяють підсилити корисний ефект від підприємницької діяльності і виступають дієвим інструментом організації економіки, контролю економічної діяльності, підвищенню конкурентоспроможності як окремих суб'єктів господарювання, так і регіонів, країн, макроінтеграційних угруповань в цілому.

Розвиток кластерів, що активно використовують принципи ринкової організації та централізації, є фактором створення розвиненої економіки. В економіці, що розвивається, утворення кластерів послаблюється низьким рівнем відтворення і низькою кваліфікацією робочої сили, слабкістю технологій, недостатком доступного капіталу, а також слабким розвитком суспільних інститутів. Зокрема М. Портер [4, с. 340 – 345] зазначав, що чим більше розвинені кластери в окремій країні, тим вище в цій країні рівень життя населення і конкурентоспроможність компаній.

Формування національних та міжнародних кластерів є важливим і об'єктивно обумовленим процесом, формою реалізації якого виступає специфічна взаємодія суб'єктів господарювання, а результатом – підвищення конкурентних позицій національної економіки через реалізацію конкурентних переваг і економічних інтересів на внутрішньому і міжнародному ринках.

Слід зазначити, що за останні роки зусилля влади, ділових кіл, громадських організацій у напрямку формування нових виробничих структур - інноваційних кластерів спостерігається майже в усіх регіонах України. Останнім часом Міністерство економіки України активно ініціює легалізацію в Україні кластерів [5]. На сьогоднішній день міністерство запропонувало для України виділити чотири типи кластерів: виробничі (об'єднання авто, судно та авіабудівників), інноваційно-технологічні (географічно локалізовані компанії, зв'язані виробництвом інноваційної продукції), туристичні й транспортно-логістичні. Для їхнього розвитку в міністерстві будуть використовувати інфраструктуру промислових і технопарків, а також будуть «знижувати адміністративні бар'єри». Але й не слід ігнорувати й інші заходи, спрямовані на формування галузевих кластерів.

Передбачається, що реалізація в рамках кластера інвестиційно-інноваційних проектів повинна підсилити конкуренцію із самостійно працюючими компаніями й залучити іноземних інвесторів. Українські економісти спираються на принцип кластеризації, що ефективно використовується в ЄС: економіка Нідерландів «розбита» на 20 кластерів, у Данії 40% підприємств, що забезпечують 60% експорту, функціонують у складі кластерів, а в Австрії діють трансграничні кластери з Угорщиною, Італією, Швейцарією й Німеччиною [3, с. 1 – 13; 6, с. 9 - 10]. В Україні пробні кластери створювалися ще в 1998 - 2006 роках у Житомирі, Івано-Франківську, Львові, Луцьку, Рівне, Херсоні й Хмельницькому. Але до найбільш активних можна віднести в першу чергу Поділля, Прикарпаття, Полісся, місто Севастополь. До них останнім часом приєднуються Херсонська, Полтавська, і Одеська області. Поки що рано стверджувати, що в цих областях вже повністю сформовані кластери. Протягом останніх років здійснюється напружена робота по формуванню інноваційних підприємницьких структур. Ознайомлення з ходом формування пріоритетних для згаданих областей кластерних об'єднань підтверджує загальну складність цього процесу.

З метою координації роботи членів кластерів пропонується створювати Координаційну раду. Рада стане найвищим органом управління, на його засіданнях прийматимуться стратегічні цілі і завдання розвитку регіонального виробництва. Оперативне управління кластером буде покладено на Центр поточного управління, який може носити назву «Центр підтримки і розвитку». Доцільно залучати до роботи в центрі службовців міністерства, а також співробітників наукових установ.

Робота Центру має бути організована по п'яти напрямках: 1) інновації і планування; 2) моніторинг і аналіз; 3) маркетинг і збут; 4) інформація і консультування; 5) фінансово-облікова діяльність. Основні задачі та орієнтири кластерів наведено на рис. 1.

Слід визнати, що в останні роки у свідомості й поведінці громадян України, у т.ч. і у представників влади, керівників підприємств і установ продовжують відбуватися значні зміни, що виражаються у відході від колишньої стереотипної моделі сприйняття й підвищенні інтересу до освоєння передових сучасних управлінських технологій.

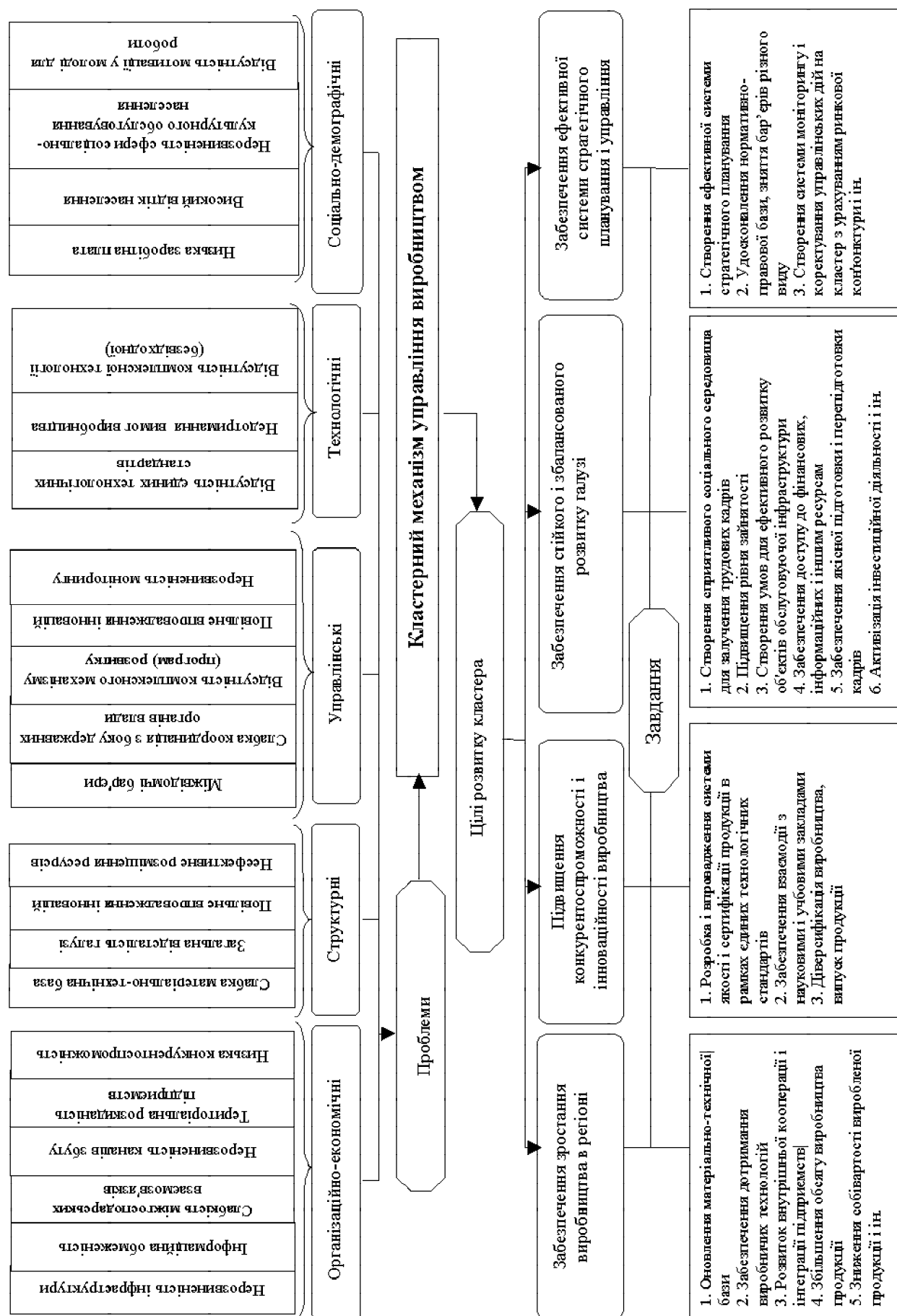

Рис. 1. Цільові орієнтири і завдання концепції розвитку кластера

Кластери спрямовані на досягнення наступних цілей:

- підвищення конкурентоспроможності учасників кластера завдяки впровадженню нових технологій;
- зниження витрат і підвищення якості відповідних наукомістких послуг за рахунок ефекту синергії й уніфікації підходів до якості, у логістиці, інжинірингу, інформаційних технологіях і т.д.;
- забезпечення зайнятості в умовах формування великих підприємств;
- консолідоване лобювання інтересів учасників кластера в органах влади

Так, можна стверджувати, що саме розуміння цих фактів є однією з найважливіших умов використання актуальних моделей економічної діяльності та створення новітніх, високоефективних й сучасних об'єднань – інструментів підвищення конкурентоспроможності нового часу та суспільства.

Для обґрунтування найважливіших напрямів підвищення економічної ефективності кластерної діяльності було виділено критерії оцінки результатів створення і функціонування кластерів (рис 2).

Рис. 2. Класифікація критеріїв оцінки діяльності кластерів

Визначено, що діяльність кластерного об'єднання оцінюється на основі комплексного аналізу кінцевих показників індивідуальної та сукупної ефективності. Економічне значення оцінки ефективності кластеру полягає у комплексному підході до оцінки на кожну одиницю витрат, допомагаючи досягти істотного збільшення прибутку, ніж при одиничному підході кожного окремого підприємства. Тобто, ефективною діяльністю кластеру можна вважати тільки за умов, коли у процесі функціонування кластера підвищується ефективність не лише окремих підприємств, а й кластера в цілому за рахунок синергетичного ефекту, тобто примноження позитивних наслідків взаємної підтримки.

ВИСНОВКИ

Розвиток кластерних систем, що є безумовним фактором створення розвиненої конкурентоспроможної економіки, базується на принципах ринкової організації та централізації виробництва

через посилення коопераційної взаємодії підприємницьких структур. Це стає можливим в результаті поглиблення суспільного поділу праці і спеціалізації виробництва, без чого у сучасних умовах інтенсивний і конкурентоспроможний розвиток економічних суб'єктів стає неможливим. Процеси кластеризації в Україні відбуваються досить активно: інтенсивно адаптуючи західні технології кластерної взаємодії і удосконалюючи систему економічних відносин трансформаційного суспільства: підприємці, розробляючи ланцюги, мережеві системи і схеми інтегрованої господарської діяльності, фактично проходять стадію неформальної кластеризації, створюючи нові елементи виробничих відносин і механізми задоволення економічних інтересів.

Кластери, як форма ринкової централізації, являють собою специфічний спосіб реалізації економічних інтересів і вирішення протиріч економічного розвитку, а також, методом удосконалення організації науково-виробничо-комерційних процесів та посилення ринкових позицій економічних суб'єктів. Розуміння сутності і реалізація функцій кластерної організації виробництва забезпечує важливе бачення внутрішніх властивостей виробничого потенціалу регіону та механізм подолання обмежень їх подальшому розвитку. Як показав теоретико-методологічний аналіз, саме економічні кластери сприяють створенню найважливіших конкурентних переваг суб'єктів підприємництва на мікро, мезо і макро рівнях у глобалізованому економічному просторі.

Класифікація кластерів передбачає застосування чисельних і багатопланових критеріїв, які висвітлюють характерні риси, походження функціональну направленість, завдання та інші параметри кластерної системи. Але найбільш узагальнюючими та поширеними ознаками є поділ кластерів за: (1) територіальним поділом; (2) галузевою приналежністю; (3) структурою кластеру; (4) характером зв'язків; (5) кількістю членів кластеру; (6) рівнем взаємодії між членами кластерів.

Формування кластерних систем в Україні зумовлене, по-перше, традиціями історичного розвитку економіки, і, по-друге, об'єктивними умовами розвитку виробничих систем, заснованих на використанні природного, індустріального, наукового, кадрового потенціалу країни. Характерною рисою економічної кластеризації є інтернаціоналізація інтеграційних процесів і активізація діяльності учасників. При цьому інтеграційна активність країн, галузей чи підприємств визначається: (а) наявністю сприятливих природно-кліматичних умов, (б) інноваційного потенціалу, (в) досвіду співробітництва потенційних учасників, та (г) глибиною спеціалізації підприємницької діяльності, яка у сучасних умовах передбачає фокусування виробничих інтересів окремих учасників на виготовленні окремих вузлів, деталей, агрегатів та компонентів продукції, на окремих технологічних стадіях тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Третьяк В.П. Кластеры предприятий: пути создания и результативность функционирования: [Електронний ресурс]. / В.П. Третьяк // Портал информационной поддержки малого и среднего производственного бизнеса. – Режим доступа: <http://www.subcontract.ru>
2. Соколенко С. Промышленная и территориальная кластеризация как средство реструктуризации: материалы конференции / С. Соколенко [«Социальные аспекты и финансирование индустриальной реструктуризации»]. (Москва, 26 - 27 октября 2003 г.). – М.: Региональный форум, 2003. - С. 24 - 28.
3. Хасаєв Г.Р Кластери - сучасні інструменти підвищення конкурентоздатності регіону (через партнерство до майбутнього) / Г.Р. Хасаєв, Ю.В. Мельник // Компас промислової реструктуризації. – 2003. - № 1 (ч. 1). - С. 1 - 13.
4. Портер М. Конкуренція / Майкл Портер. – М.: Видавничий дім «Вільямс», 2005. – 608 с.
5. Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009 – 2013 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 р. № 447 : [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.minjust.gov.ua/0/14482>
6. Войнаренко М. Формирование инвестиционной политики на основе инновационных региональных кластеров / М. Войнаренко // Бизнес–партнёр. – 2008. - № 2(101). – С. 9–10.